

סיכום 2018: ירושלים המזרחית תחת מדיניות ישראל -
"ירושלים הגדולה" ומרחב פלסטיני מבותר

ינואר 2019

שנת 2018 נפתחה בסמוך להודעתו של נשיא ארצות הברית טראמפ (דצמבר 2017) על העברת שגרירות ארצות הברית לירושלים. בנימוקיו להחלטה טען הנשיא טראמפ שההכרה האמריקאית בריבונות ישראלית בירושלים היא לא יותר מ"הכרה במציאות הקיימת" ואינה קובעת דבר לגבי גבולותיה העתידיים של העיר. אולם בפועל להחלטה יש משמעות מרחיקת לכת והיא מהווה סטייה בוטה מהעמדה העקבית של ארצות הברית המגובה על ידי הקהילה הבינלאומית כולה, שלא להכיר בריבונות ישראלית בירושלים שלא במסגרת הסדר מוסכם בין ישראל לפלסטינים. מהלך זה נעשה לגולת הכותרת של הרוח הגבית שהממשל האמריקאי הנוכחי מעניק לסדרה של מהלכים חד צדדיים מצידה של ישראל לשינוי גבולותיה של ירושלים ולביסוס שליטתה על שני חלקי העיר.

גורמים ישראלים – מראש עיריית ירושלים ועד לראש הממשלה – הגיבו בהתלהבות על העברת השגרירות האמריקאית לירושלים. לעומת זאת, ההחלטה הביאה לקרע ביחסי ארה"ב והרשות הפלסטינית ולמשבר אמון חריף ביניהן שמטיל צל כבד על האפשרות לחידוש המשא ומתן המדיני.

בעקבות העברת השגרירות האמריקאית, העבירה גם גואטמלה את השגרירות שלה לירושלים, ובהמשך השנה הודיעו אוסטרליה, צ'כיה וברזיל שיבחנו גם הן את האפשרות להעברת השגרירות שלהן לעיר. עם זאת, שתי הראשונות הדגישו כי הכרתן בירושלים כבירת ישראל מוגבלת למערב ירושלים בלבד.

במחצית השניה של השנה הודיע הממשל האמריקאי על הפסקת המימון לאונר"א¹. צעד זה עלה בקנה אחד עם תכניתו של ראש הממשלה נתניהו להביא לסגירת מוסדות אונר"א במסגרת מאמציו לעקר מתוכן את סוגיות היסוד של הסכסוך הישראלי פלסטיני, החל ממעמד ירושלים וגבולותיה ועד לנושא הפליטים. על רקע מהלכים אלה, הכריז ראש עיריית ירושלים היוצא ברקת על כוונתו לסגור את מוסדות אונר"א בירושלים. תמיכתו של ברקת במאמצי של ראש הממשלה היתה על רקע קמפיין הבחירות שלו לרשימת הליכוד לכנסת.

בחודש אוקטובר הודיע הממשל האמריקאי על סגירת הקונסוליה האמריקאית במזרח ירושלים המשמשת כנציגות האמריקאית הרשמית לרשות הפלסטינית, כולל עזה ומזרח ירושלים. הממשל האמריקאי הודיע כי תחומי הפעילות של הקונסוליה יוכפפו החל מינואר 2019 לשגרירות האמריקאית בירושלים. בכך החריף טראמפ את הפגיעה במעמד הפוליטי המובחן של השטחים והמוסדות הייצוגיים הפלסטיניים (כולל מזרח ירושלים), שההכרה בהם היא תנאי יסוד לכל פתרון מוסכם.

המלך ג'ורג' 27
ת.ד. 2239
ירושלים 9102102

27 King George St.
P.O. Box 2239
Jerusalem 9102102

טל
+972-2-6222858
פקס
+972-2-6233696

www.ir-amim.org.il
mail@ir-amim.org.il

¹ רויטרס, ארה"ב מודיעה רשמית: מבטלים לחלוטין את הסיוע לפליטים פלסטינים, ווינט 1/9/18

בחודשיים האחרונים של השנה החלה משטרת ישראל לפעול נגד נושאי משרה רשמיים ופעילים מזרח ירושלמים המזוהים עם הרשות הפלסטינית ובראשם עדנאן רית, תושב סילוואן שמונה בספטמבר השנה למושל מחוז ירושלים ברשות הפלסטינית. המעצרים החוזרים החלו לאחר שתושב מזרח ירושלים ששמו נקשר במכירת בית בעיר העתיקה לידי עמותת מתנחלים, נעצר בידי הרשות הפלסטינית. מעצרו של רית בידי הרשויות הישראליות החל לאחר מעצרו של תושב מזרח ירושלים בידי הרשות הפלסטינית, ששמו נקשר במכירת בית בעיר העתיקה לידי עמותת מתנחלים. מעצרו של רית לוו בלחץ מאסיבי מגורמי ימין גם במסגרת דיוני ועדת הפנים של הכנסת, שכרכו בתפקידו של רית את פעילות הרשות הפלסטינית בירושלים ואת הפגיעה בכך בריבונות ישראל בירושלים.² לאחר מעצרו האחרון של רית, הוציא אלוף פיקוד מרכז צו האוסר עליו להיכנס לשטחי הגדה המערבית לתקופה של 6 חודשים.

במהלך 2018 נמשכו המאמצים הישראליים לקבוע באופן חד צדדי את גבולות הקבע של ירושלים.

בינואר 2018 קיבלה הכנסת בקריאה שניה ושלישית את הצעת החוק לתיקון השני לחוק יסוד: ירושלים בירת ישראל לאחר שבוצעו מספר שינויים בהצעה המקורית. הסעיף בהצעת החוק שנועד לקדם את ניתוק השכונות מעבר לגדר מירושלים עבר רק באופן חלקי ויידרשו לו הליכי חקיקה נוספים בעתיד.³ סעיף זה הוכנס להצעת החוק ביוזמת השר אלקין שגם התמודד על ראשות עיריית ירושלים בבחירות המקומיות בשלהי השנה. במהלך קמפיין הבחירות שלו חזר אלקין על תמיכתו בניתוק השכונות מעבר לגדר, בהן חיים כיום למעלה משליש מתושבי מזרח ירושלים.

במקביל, המשיכה ממשלת הימין ליישם בשטח את מדיניות "ירושלים הגדולה", בשורת פעולות חד צדדיות שנהנו מאותה רוח גבית אמריקאית שדובר בה לעיל. מדיניות זו כוללת את סיפוח גושי ההתנחלויות סביב ירושלים (גוש עציון, מעלה אדומים, וגבעת זאב) ואת ניתוק השכונות המזרח ירושלמיות שהגדר הפרידה מהעיר. כך למשל, כפי שניתן יהיה לראות בדוח, חלה התקדמות רבה בסלילת מערך הכבישים המחזק מצד אחד את האינטגרציה בין גושי ההתנחלויות לבין ירושלים ומן הצד השני מעמיק את הסגרגציה ביניהם לבין המרחב הפלסטיני. ניתן יהיה לראות גם כיצד מערך הכבישים החדש מסמן ומחבר ל"ירושלים הגדולה" גוש התנחלויות רביעי" שאינו נכלל בתוואי הגדר, והוא גוש בית אל - עפרה - פסגות - אדם, מצפון-מזרח לירושלים. "כביש האפרטהייד" שפתיחתו הושלמה בימים אלה משרת פעמיים את חזון "ירושלים הגדולה": הוא מסייע להידוק החיבור של "הגוש הרביעי" לירושלים על חשבון סביבתו הפלסטינית, ומקדם את התנאים הנחוצים לישראל לבנייה עתידית באזור 1E שבגוש מעלה אדומים.

ניתן אם כן לראות כי גם כאשר הליכי החקיקה הנוספים נעצרים, ממשיכות להתקדם בשטח פעולות חד צדדיות של ישראל לקיבוע גבולות ירושלים.

² נטעאל בנדל, [הקרב של המשטרה על ריבונות ישראל בבירה](#), מקור ראשון 26/11/18; ועדת הפנים של הכנסת, [האלימות כנגד תושבים ערבים בירושלים שמעורבים בעסקאות מקרקעין עם יהודים](#), 29/10/18; ועדת הפנים של הכנסת, [חטיפת תושבים ערבים מירושלים לשטחי הרשות הפלשתינאית ועינייים של עצורים ברשות](#), 11/12/18

³ להרחבה ראו יהודית אופנהיימר, [יוזמות חקיקה ותכניות ממשלה לשינויים חד-צדדיים בגבולות ירושלים](#), עיר עמים, מרץ

תחת מסגרת מדינית זו יוסיף הדוח ויפרט את העליה הדרמטית בהיקפן של תכניות הבניה הישראליות בירושלים המזרחית, את הריסות הבתים שהתרחבו גם אל השכונות שמחוץ לגדר הפרדה, את העמקת מעורבותן של רשויות המדינה במתחמי תיירות התנחלותיים בסביבות העיר העתיקה, את פינוין המתרחב של משפחות פלסטיניות בסילוואן ובשייח ג'ראח, ואת התקרבות ושיתוף הפעולה בין תנועות המקדש לבין המשטרה והרשויות בהר הבית/חרם א-שריף וכיצד הן מסכנות את הסטטוס קוו. הדוח יציג גם את החלטת הממשלה על תכנית חומש להשקעה כלכלית בירושלים המזרחית וסקירה ראשונית של משמעויותיה, ולבסוף יסקור את הלכי הרוחות בירושלים המזרחית כפי שהשתקפו בבחירות האחרונות לרשויות המקומיות.

תוכן עניינים

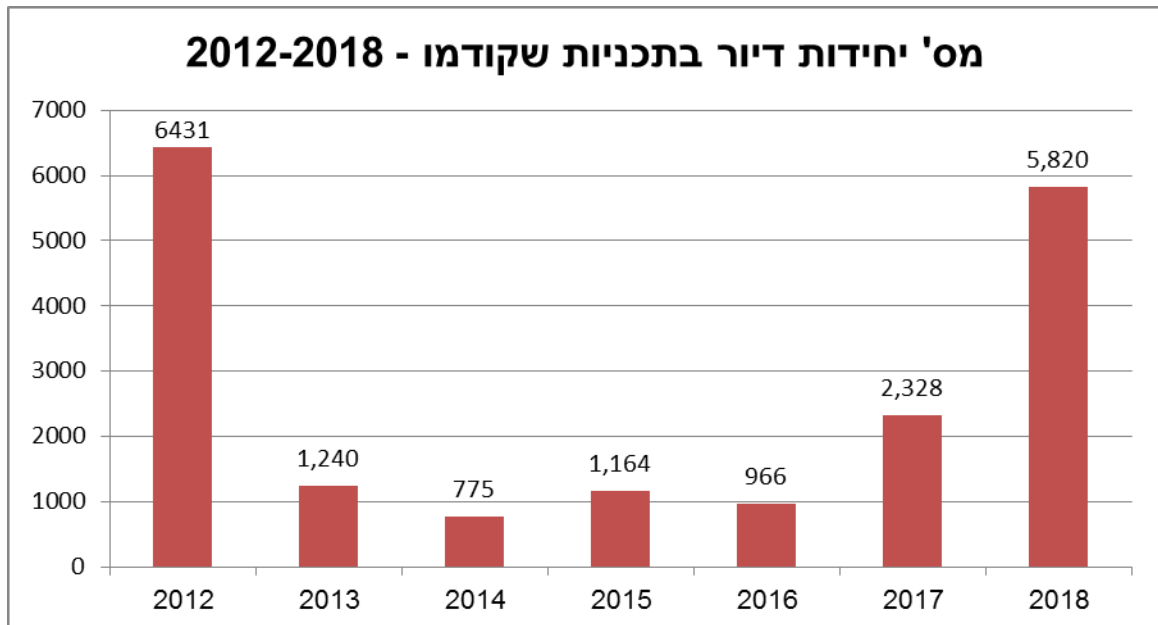
4	א. מדיניות ישראל לעיצוב גבולות ירושלים
4	א. קידום תכניות בניה להרחבת שכונות/התנחלויות ישראליות – 5,820 יח"ד לישראלים
7	ב. הריסות – גידול בהריסות בשכונות שמעבר לגדר
8	ג. ירושלים רבתי
8	1. תשתיות כבישים
9	2. הרחבת רמות צפונה לעבר מובלעת ביר נבאלה
9	3. דרום ירושלים לכיוון גוש עציון
10	4. אזור מעלה אדומים ו-1E - גירוש חאן אל-אחמר
	א. התנחלויות בתוך השכונות הפלסטיניות – מתחמי תיירות בסביבות העיר העתיקה ועקירת משפחות פלסטיניות
11	א. פירוט מיזמי התיירות ההתנחלותית ופינוי משפחות פלסטיניות
11	1. העיר העתיקה
12	2. שייח ג'ראח
13	3. סילוואן
	4. א-טור 17
17	5. ראס אל-עמוד
17	6. בית חנינא
18	ב. סיכום מעורבותן הגלויה של הממשלה ורשויות ישראליות בסביבות העיר העתיקה
20	א. הר הבית/חרם א-שריף – המשך נסיונות שחיקתו של הסטטוס קוו
20	א. החלטה 3790 של הממשלה לצמצום פערים חברתיים כלכליים ופיתוח כלכלי במזרח ירושלים
22	א. מזרח ירושלים בבחירות לעיריית ירושלים, אוקטובר 2018
23	א. אחרית דבר

1. מדיניות ישראל לעיצוב גבולות ירושלים

א. קידום תכניות בניה להרחבת שכונות/התנחלויות ישראליות – 5,820 יח"ד לישראלים

במהלך השנה חל זינוק בקידום תכניות בניה מעבר לקו הירוק שהגיע כמעט לשיא של שנת 2012. בשנים לאחר מכן ובשלהי ממשל אובמה - לאחר כישלונה של יוזמת שר החוץ ג'ון קרי בשנת 2014 - חלה צניחה בקידום תכניות מתאר להרחבת השכונות/התנחלויות הישראליות הגדולות מעבר לקו הירוק בירושלים. החל ביולי 2017, במקביל להגעתם לאזור של שליחי הנשיא טראמפ, קושנר וגרינבלט, התחדש קידומן של תכניות רבות – רובן תכניות חדשות – בהיקף כולל של 2,328 יחידות דיור. המגמה המשיכה ביתר שאת בשנת 2018. במהלך 2018 קודמו תכניות בהיקף של 5,820 יחידות דיור, כמעט כמו השיא שנקבע בשנת 2012.

שנה	מס' יחידות דיור בתכניות שקודמו
2012	6431
2013	1,240 ⁴
2014	775
2015	1,164
2016	966
2017	2,328
2018	5,820

⁴ בנוסף לכך אושרה גם תכנית בהיקף של 1,100 חדרי מלון בגבעת המטוס ד'.

להלן פירוט התכניות שקודמו השנה:

מספר יחידות דיור	שלב בתהליך האישור	מספר תכנית	
צפון ירושלים			
מבני ציבור	הוועדה המחוזית אישרה את התכנית	111203	רמות
263	הוועדה המחוזית אישרה את התכנית	483354	
152	הוועדה המחוזית אישרה את התכנית	192815	
144	הוועדה המחוזית אישרה את התכנית להפקדה	522540	
120	הוועדה המחוזית אישרה את התכנית להפקדה	523332	
100	הוועדה המחוזית אישרה את התכנית	103754	
640	הוועדה המחוזית אישרה את התכנית	11094	רמת שלמה
130	התכנית הופקדה להתנגדויות	330506	פסגת זאב
116	התכנית הופקדה להתנגדויות	464859	
254	התכנית הופקדה להתנגדויות	330530	
210	הוועדה המחוזית אישרה את התכנית	330498	
250	הוועדה המחוזית אישרה את התכנית	317149	
104	הוועדה המחוזית אישרה את התכנית	330514	
2,483			סה"כ צפון ירושלים
דרום ירושלים			
2,992	הומלצה להפקדה בידי ועדה המקומית	125195	גילה
345	התכנית הופקדה להתנגדויות	400812	
3,337			סה"כ דרום ירושלים
5,820			סה"כ

מעבר להיקפי הבניה הגדולים אפשר להבחין במספר דפוסים:

- הבניה הישראלית מעבר לקו הירוק מתעצמת תחת שני הממשלים האחרונים בארה"ב בזמן שהם מגבירים מעורבותם באזור. בתקופתו של הנשיא אובמה במקביל ליוזמת קרי פרסמה הממשלה מכרזי בניה רחבי היקף לבניה מעבר לקו הירוק בירושלים. קידום הבניה הוקפא עם כישלון היוזמה. תחת ממשל טראמפ, במקביל להצהרות על "עסקת המאה" לפתרון במזרח התיכון, מוסיפה ישראל לקבוע עובדות חד צדדיות שיקשו על הסדר מוסכם.
- תכניות בניה מקודמות מאז קיץ 2017 במהירות רבה מבעבר. כך למשל 5 תכניות בפסגת זאב בהיקף כולל של 948 יחידות דיור החלו את תהליך האישור בחודש יולי של שנת 2017, ואושרו סופית תוך פחות משנה וחצי מאוחר יותר, בדצמבר 2018.
- בצפון ירושלים המזרחית - היקף גדל של תכניות ליחידות דיור ותשתיות תחבורה. 13 תכניות מבין התכניות שקודמו ממוקמות בצפון העיר והן כוללות 2,483 יחידות דיור. לצד תכניות אלו מקודמים גם פרויקטים גדולים לכבישים בצפון ירושלים שעל בסיסן תתאפשר הרחבה נוספת של

השכונות/התנחלויות שבאזור זה של העיר וגם של ההתנחלויות שמצפון ומזרח לירושלים (ראו להלן).

▪ **היקפן הגדול של תכניות הבניה כחלק ממאמץ טריטוריאלי-דמוגרפי משולב.** מעבר למאמץ של ישראל לסמן את הגבולות הטריטוריאליים של ירושלים באמצעות תכניות הבניה, היא מבקשת גם להגדיל את מספרם של הישראלים בשכונות/התנחלויות שמעבר לקו הירוק. בירושלים המזרחית מתגוררים נכון לסוף שנת 2016, 542,400 מתושבי ירושלים (61% מכלל תושבי העיר). כ-320,300 (60%) מהם פלסטינים וכ-211,600 (40%) הינם יהודים המתרכזים בעיקר בשכונות רמות אלון, פסגת זאב, גילה, נווה יעקב, והר חומה.⁵ קידומן של תכניות בניה שיכללו קרוב ל-6,000 יח"ד נוספות לישראלים צפוי להוסיף עוד כ-10% על תושביה היהודים של ירושלים המזרחית.

▪ **העמקת האפליה.** במקביל לקידומן של כמעט 6,000 יח"ד לישראלים, קידמה ישראל מאות ספורות בלבד של יחידות דיור לפלסטינים בירושלים המזרחית. בעוד שחלק ניכר מהתכניות הישראליות הן בהיקף גדול שמאפשר גם את פיתוח השכונה והוספת מבני ציבור, כמעט כל התכניות שקודמו בשכונות הפלסטיניות הן תכניות בהיקף קטן וביוזמה פרטית שאינן כוללות פיתוח של השכונה ותוספת מבני ציבור הנחוצים ביותר.

ניתן לראות עוד את העמקת האפליה דרך אחת התכניות שאושרו השנה - תכנית 11094 להרחבת רמת שלמה ב-640 יחידות דיור. תכנית זו כוללת גם שטחים בבעלות פלסטינית פרטית והיא מייעדת אותם להפקעה לצורך סלילת כביש גישה אל ההרחבה. כלומר, התכנית משתמשת בשטחים הפלסטינים לפיתוח רמת שלמה במקום לייעד אותם לצרכי בעליהן והתושבים הפלסטינים בכלל. עיר עמים הגישה התנגדות לתכנית בטענה שעיריית ירושלים והוועדה המחוזית לתכנון ובניה יכלו להורות על החלפת ההפקעה במנגנון איחוד וחלוקה שהיה מצמצם את הפגיעה בזכות הקניין של בעלי הקרקע. ההתנגדות נדחתה והתכנית אושרה.

▪ **למרות הקידום המואץ של תכניות, אין שינוי בסטטוס של התכניות הנחשבות לבעייתיות ביותר באזור ירושלים:**

גבעת המטוס - טרם פורסמו מכרזים לבניה בגבעת המטוס וזאת למרות שהאישור הסופי של התכנית (בהיקף של 2,600 יחידות דיור) פורסם לפני יותר מארבע שנים. אפילו בקרקעות הפרטיות שבשטח התכנית לא ניתנו היתרי בניה.

תכניות להרחבת שכונת הר חומה מערבה כדי לחברה אל גבעת המטוס לא קודמו והן נותרו בגדר הצהרות של פוליטיקאים מבלי שאפילו נידונו בוועדות התכנון.

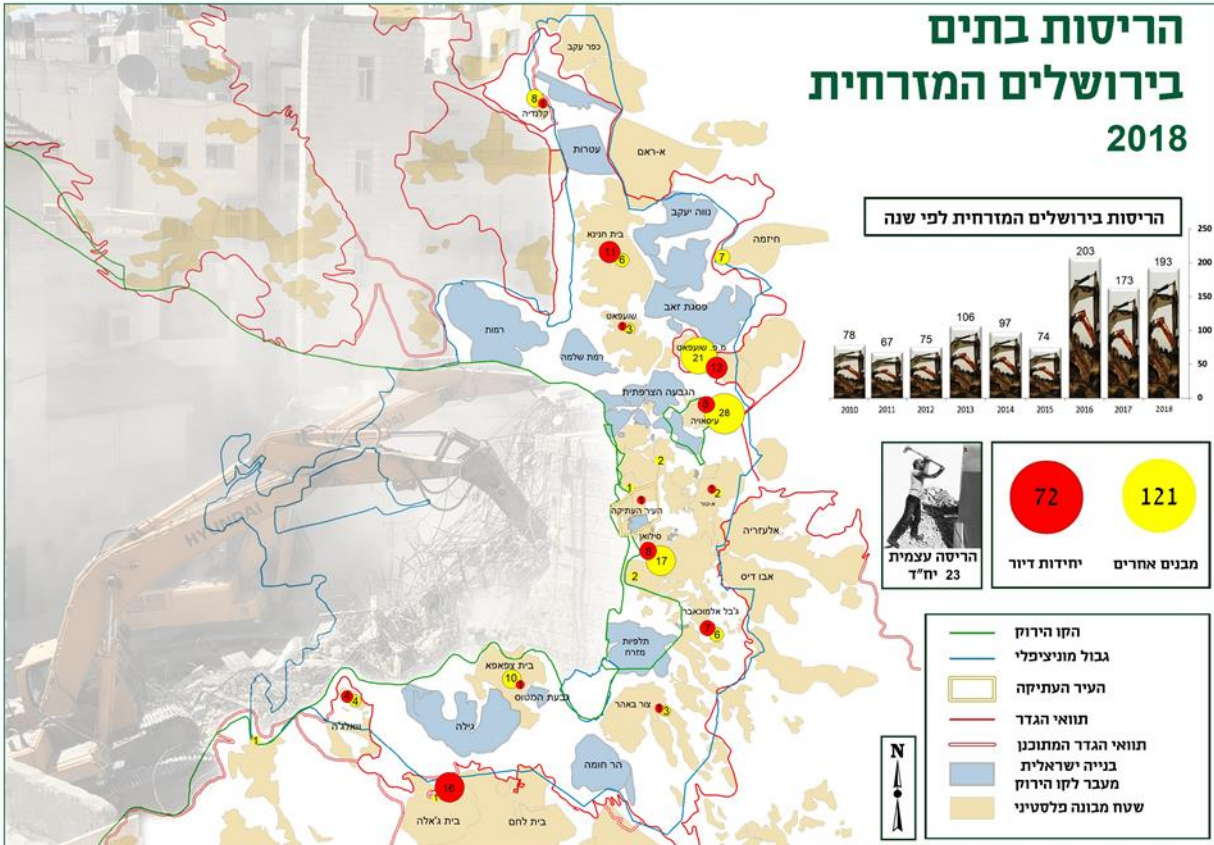
מצד אחד, עצירתן של תכניות אלו היא ביטוי להצלחה של הלחץ נגד מה שנתפש כאיום ישיר על ההיתכנות של שתי בירות בירושלים והסדר מדיני. מצד שני, ההיקף הנרחב של התכניות המקודמות – הן בשכונות/התנחלויות הגדולות שנסקרו בחלק זה, והן במתחמים אידאולוגיים בלב שכונות פלסטיניות שנסקרו בחלק הבא – מבהיר את המגבלות של הישג זה. כל אלו יחד מחמירים מאוד את הפגיעה באוכלוסיה הפלסטינית של העיר ועורמים מכשולים רבים ומהותיים כנגד האפשרות להסדר עתידי הוגן בירושלים.

⁵ מאיה חושן, מיכל קורח, [על נתוני ירושלים 2018 – מצב קיים ומגמות שינוי, מכון ירושלים לחקר ישראל](#), מכון ירושלים לחקר ישראל, עמ' 19-21.

ב. הריסות – גידול בהריסות בשכונות שמעבר לגדר

במהלך שנת 2018 הורסו גופי האכיפה של המדינה 193 מבנים, מתוכם 72 יחידות דיור ו-121 מבנים אחרים (חנויות, מחסנים וכו') במזרח ירושלים.

33 מתוך 72 יחידות הדיור, כמעט מחצית, נהרסו בשכונות הירושלמיות שמעבר לגדר ההפרדה. עד לשנת 2016 נמנעו הרשויות הישראליות מהריסת בתים בשכונות שמעבר לגדר ההפרדה. מצב זה השתנה לפני קצת פחות משלוש שנים. בשנים 2016-2017 נהרסו בשכונות הירושלמיות שמחוץ לגדר ההפרדה 52 יחידות דיור.

ביצוע ההריסות מתבצע בשכונות אלו או בידי הוועדה המחוזית לתכנון ובניה או בידי היחידה הארצית לאכיפה, יחידה עצמאית הכפופה למשרד האוצר. בשנת 2017 שונה חוק התכנון והבניה והוקצו תקציבים להגברת הפעילות של יחידה זו לאכיפה ביישובים ערביים בתחומי ישראל. בעוד שהיחידה אינה פועלת בשכונות המזרח ירושלמיות שבתוך גדר ההפרדה, היא החלה לאחרונה לפעול בשכונות שמחוץ לגדר. במהלך השנה האחרונה החלה גם העירייה לבצע הריסות מעבר לגדר ההפרדה, בעיקר בשכונות הגובלות במחנה הפליטים שועפאט. נראה כי צעדים אלה עולים בקנה אחד עם מדיניות הממשלה להפגין "משילות" בשכונות אלה. אך משילות זו לא באה עם סיפוק שירותים ותשתיות הכרחיים ושיפור תנאי החיים הקשים בשכונות אלה.

ג. ירושלים רבתי

1. תשתיות כבישים

גדר ההפרדה נועדה להוות מכשול בטחוני, אך בתכנונה ובבנייתה ניתן משקל רב להחלטות פוליטיות המוציאות מן הכח אל הפועל את מדיניות "ירושלים רבתי" המחברת לעיר את שלושת גושי ההתנחלויות סביבה: מעלה אדומים ממזרח, גוש עציון מדרום וגבעת זאב מצפון. במקביל, תוואי הגדר הפריד מן העיר שמונה שכונות מזרח ירושלמיות מצפון (כפר עקב/סמיראמיס) ומצפון מזרח לעיר (ראס שחאדה, ראס חמיס, דחיית א-סלאם ומחנה שועפאט).

לקראת סוף 2017 הונחו על שולחן הכנסת שני חוקים שנועדו להביא לסיפוח שלושת גושי ההתנחלויות לירושלים ולניתוק מלא של השכונות המזרח ירושלמיות שהגדר הפרידה מהעיר⁶. מהלכים טריטוריאליים/דמוגרפיים אלה שואפים להוסיף לירושלים כ-140,000 מתנחלים ולנתק ממנה מספר דומה של תושבים פלסטינים. בעוד החקיקה נעצרה בשלב זה, ישראל ממשיכה להוביל צעדים חד צדדיים בשטח המיישמים הלכה למעשה את תכנית "ירושלים רבתי" ("ירושלים הגדולה").

בשנה האחרונה צעדים אלה ניכרו בתנופה הניכרת בבניית מערך הכבישים התומך ב"ירושלים הגדולה", בעיקר בצפון ירושלים. תשתיות כבישים אלה שישראל מפתחת בקצב מהיר בשנים האחרונות משחקות תפקיד מרכזי בשני ההיבטים: מחד הן מהדקות את חיבור גושי ההתנחלויות לרצף מטרופוליני של "ירושלים הגדולה" ומאפשרות את הרחבתם, ומאידך הן מפרידות מרצף זה את המרחב הפלסטיני ומפוררות אותו למובלעות מבודדות ומחלשות. מערך הכבישים החדש מסמן גם "גוש התנחלויות רביעי" שאינו נכלל בתוואי הגדר והוא גוש בית אל-עפרה-פסגות-אדם, מצפון-מזרח לירושלים.

▪ **החלק הצפוני של כביש הטבעת המזרחי** – כביש שמגיע אל ירושלים מצפון מכביש 437 באזור חיזמה, ענאתא והתנחלות עלמון. הכביש שזכה לכינוי "כביש האפרטהייד" נסלל עם חומה במרכזו אשר מפרידה בין כלי רכב פלסטינים לבין כלי רכב ישראלים הנוסעים לאורכו. הנתבים "הישראלים" של הכביש ישרתו את התנחלויות "הגוש הרביעי" ויאפשרו להן כניסה ישירה לירושלים בנוסף על הכניסה הקיימת דרך מחסום חיזמה. הנתבים "הפלסטינים" יובילו את התנועה מרמאללה לכיוון עזריה, אבו דיס ובית לחם (וחזרה).

מדובר בנתיב תחבורה שנועד להחליף את הכביש היחיד המשרת עד היום את התנועה הפלסטינית בין צפון ודרום הגדה ושעובר דרך אזור E1. הכביש החדש יאפשר לישראל לסגור את E1 בפני פלסטינים והוא חלק מההכנות לקידום ההתנחלות הגדולה שם. כך ישרת הכביש החדש פעמיים את חזון "ירושלים הגדולה": הוא יסייע להידוק החיבור של "הגוש הרביעי" לירושלים על חשבון סביבתו הפלסטינית, ויקדם את התנאים הנחוצים לישראל לבניה עתידית באזור E1 שבגוש מעלה אדומים. לפרויקט זה מצטרפים גם מחלף זיתים ומנהרת הגבעה הצרפתית (להלן) שאף הם נועדו לקדם את הבניה ב E1.

סלילת הכביש הושלמה באמצע השנה והוצב בו מחסום שאמור לבדוק את כלי הרכב בכניסה לעיר. בימים האחרונים של 2018 נפתחו לתנועה הנתבים הפלסטינים ובראשית ינואר 2019 נפתחו גם הנתבים שמשרתים תנועה ישראלית.

⁶ להרחבה ראו יהודית אופנהיימר, ['יזמות חקיקה ותכניות ממשלה לשינויים חד-צדדיים בגבולות ירושלים'](#), עיר עמים, מרץ 2018

- **מחלף זיתים** – סלילת המחלף הושלמה והוא נפתח לתנועה בקיץ. המחלף אמור לשמש בעיקר את הנוסעים בכביש הטבעת המזרחי (לעיל) ולחבר בינו לבין הר הצופים והכבישים אל מרכז ירושלים. מחלף זה משלים את פרויקט כביש הטבעת המזרחי ומהווה חלק בלתי נפרד ממנו.
- **מנהרה בצומת הגבעה הצרפתית** – המנהרה תחליף צומת מרומזר בכביש 1 המוביל מירושלים אל מעלה אדומים ושכיום גורם לפקקים כבדים בשעות העומס. פתיחתו הצפויה של כביש הטבעת המזרחי (לעיל) צפויה להגדיל את עומסי התנועה בצומת זה. הקלת עומסי התנועה היא תנאי לקידום של בניה נרחבת במעלה אדומים ובפרט ב 1E. התכנית אושרה בחודש נובמבר ובמהלך שנת 2019 צפוי להתפרסם מרכז לתחילת העבודות.
- **מנהרה בין מחסום חיזמה לכביש בגין** – תכנית מספר 494864 למנהור של צומת הרחובות סיירת דוכיפת ושדרות משה דיין בפסגת זאב אושרה בתחילת השנה. עד לפתיחת כביש הטבעת המזרחית מחסום חיזמה בכניסה לירושלים מפסגת זאב משמש עורק תחבורה יחיד לכלי הרכב הנכנסים לירושלים מההתנחלויות שמצפון-מזרח לעיר ("הגוש הרביעי"). המנהרה תאיץ את התנועה ממחסום חיזמה למחלף נתניהו וממנו דרומה למרכז ירושלים דרך כביש בגין, או צפונה לגוש גבעת זאב ותל אביב בכביש 433 שאף הוא סגור ברובו לתנועה פלסטינית.
- **מחלף בין כביש בגין בבית צפאפא וכביש המנהרות** – נמשכו העבודות למחלף שיחבר בין כביש המנהרות וכביש בגין המבתר את בית צפאפא. המחלף ישלים את החיבור המהיר בין התנחלויות גוש עציון שמדרום לירושלים לבין מרכז העיר וצפונה ממנה.

2. הרחבת רמות צפונה לעבר מובלעת ביר נבאלה

שתי תכניות בניה שקודמו בתחום ירושלים (ראו בפרק הקודם: תכניות 192815 ו-11203) מרחיבות את רמות צפונה לכיוון חומת ההפרדה שמסביב למובלעת ביר נבאלה. למרות שמדובר בתכניות לא גדולות בהיקפן הן מהוות סנונית ראשונה לבניה שתרחיב את רמות צפונה אל השטח הפתוח שקיים היום בינה לבין מובלעת ביר נבאלה. במסמכי מדיניות ישראלים האזור מסומן כמיועד לבניה בהיקף של בין 1,000 ל-2,000 יחידות דיור.

3. דרום ירושלים לכיוון גוש עציון

א. גן לאומי נחל רפאים על אדמות ולאג'ה וחסירת השטח בפני תושבי

בפברואר החלה עיריית ירושלים בעבודות להעברת המחסום בין העיר לבין ולאג'ה למיקום חדש שימנע גישה של פלסטינים אל האדמות החקלאיות של ולאג'ה שהוכרזו גן לאומי נחל רפאים, והופרדו מן הכפר באמצעות גדר ההפרדה. בתוכן גם מעיין עין ח'ניה בשנתיים האחרונות השקיעו עיריית ירושלים והממשלה 14 מיליון ₪ בפיתוח מרכז מבקרים בעין ח'ניה⁷. בטקס ההשקה של הגן הלאומי בינואר 2018 השתתפו ראש עיריית ירושלים ניר ברקת והשר לענייני ירושלים זאב אלקין. הרבה יותר משהוא משמר ערכי טבע כלשהם, הגן לאומי נחל רפאים מהווה חלק מתכנית "ירושלים רבתי" ("ירושלים הגדולה"). הוא מייצר חיבור דה-פקטו בין ירושלים לבין התנחלות הר גילה והמועצה האזורית גוש עציון. יחד עם גדר ההפרדה והתנחלות הר גילה הוא גם משלים את פיצול המרחב הפלסטיני בין ולאג'ה לבין

⁷ הגן הלאומי נכלל בתכנית 12222 שאושרה בשנת 2013. במקביל לבניה של גדר ההפרדה על אדמות הכפר. הגן הלאומי משתרע על 1,200 דונם מאדמות ולאג'ה שסופחו לירושלים יחד עם החלק הצפוני של הכפר בשנת 1967 ונותקו מהכפר בידי גדר ההפרדה שבנייתה באזור הסתיימה בקיץ 2017.

בית לחם והופך אותן למובלעות מבודדות. נכון לסוף 2018, העברת המחסום נתקלת בקשיים משפטיים ואחרים והעבודות מוקפאות.

ב. תכנית להרחבת התנחלות הר גילה - השלמת הקפתה של ולאג'ה ובידודה

בחודש מרץ דנה הוועדה לתכנון ובניה במועצה האזורית גוש עציון בתכנית מתאר לבניה של 330 יחידות דיור בהתנחלות הר גילה. הר גילה שצמודה לולאג'ה מדרום היא הקרובה ביותר לירושלים מבין התנחלויות המועצה האזורית גוש עציון והיא מהווה חיץ בין ולאג'ה לבין בית ג'אלה ובית לחם וצופה על כביש המנהרות (60). תכנית המתאר תכפיל את מספר יחידות הדיור בהתנחלות ותרחיב אותה עד לגבול השיפוט של ירושלים שם נמצא גן לאומי נחל רפאים שהוכרז על אדמות ולאג'ה. יחד עם גדר ההפרדה המקיפה את הכפר אישור התכנית ישלים את כליאתו ובידודו של הכפר במתחמים ישראלים. התכנית טרם נידונה במועצת התכנון העליונה של המנהל האזרחי שרק היא יכולה להחליט על הפקדתה להתנגדויות הציבור, שלב הכרחי לפני אישור סופי של התכנית.

4. אזור מעלה אדומים ו-1E - גירוש חאן אל-אחמר

הכפר הבדואי חאן אל-אחמר נמצא מתחת להתנחלות כפר אדומים, בינה לבין ההתנחלות הגדולה מעלה אדומים, והוא סמוך לקצה המזרחי של אזור E1. גירושם של בני שבט אבו דאהוכ מחאן אל-אחמר ובעתיד של כ-13 קהילות בדואיות נוספות אשר חיות באזור מעלה אדומים הוא חלק מהתכנית לבניה באזור 1E וחיבור גוש ההתנחלויות מעלה אדומים ממזרח לירושלים. תכניות ישראליות לבניה ישראלית נרחבת באזור מעלה אדומים ו-1E ייצרו חיץ ישראלי שיפצל בין צפון הגדה המערבית לדרומה ויהווה מכשול קריטי להקמתה של מדינה פלסטינית ולפתרון של שתי המדינות.

תושבי חאן אל-אחמר גורשו בידי ישראל מאזור ערד בשנות ה-50 של המאה הקודמת. בשנות ה-70 הם התיישבו במקומם הנוכחי בהסכמת בעלי הקרקע, תושבי הכפר ענאתה. מבחינת ישראל, אדמות אלו הן אדמות מדינה, והמנהל האזרחי הוציא לכל המבנים בכפר, ובכלל זה לבית הספר שמשרת גם ילדים מקהילות בדואיות סמוכות, צווי הריסה⁸. בחודש מאי דחה בית המשפט העליון את העתירה שהגישו תושבי חאן אל-אחמר נגד צוים אלו. עתירות נוספות שתושבי הכפר הגישו לבג"ץ בדרישה שהמנהל האזרחי ידון בתכנית מתאר שנועדה להפוך את הכפר לחוקי נדחו אף הן⁹. באוקטובר פרסמה התובעת הראשית בבית הדין הפלילי הבין לאומי בהאג הודעה שפינוי חאן אל-אחמר עלול להיחשב פשע מלחמה¹⁰. גם מדינות אירופאיות פרסמו הצהרות בדבר נקיטת צעדים נגד ישראל במידה והריסת הכפר תצא לפועל¹¹. ב-21 באוקטובר החליט קבינט הממשלה על הקפאת ההריסה וקיום הידברות עם התושבים לגבי מעבר מוסכם¹².

ההריסה נבלמה לעת עתה כתוצאה ממאבק עיקש בשטח ולחץ בינלאומי. לאורך השבועות הרבים שבהם ריחפה סכנה מוחשית להריסת חאן אל-אחמר, שהו בכפר פעילים פלסטינים רבים ונרשמה גם

⁸ עמירה הס, [בג"ץ אישר להרוס כפר בדואי בגדה ולפנות את תושביו כי אין לו אישורי בנייה](#), הארץ, 24/5/18

⁹ בג"צ 5193,5257,5410/18

¹⁰ סוכנויות הידיעות, [התובעת בהאג מזהירה: "הריסת חאן אל-אחמר עלולה להוות פשע מלחמה"](#), ויינט 17/10/18

¹¹ נעה לנדאו, [חמש המדינות הגדולות באירופה הגישו דרישה להקפאת ההריסה של חאן אל אחמר](#), הארץ 5/7/18

¹² איתמר אייכנר, [הקבינט אישר את דחיית פינוי חאן אל אחמר](#), ויינט 21/10/18

נוכחות של פעילים וארגונים ישראלים. המחאות בחאן אל-אחמר משכו תשומת לב רבה ואף זכו לתמיכה של חברי כנסת מהצד השמאלי של האופוזיציה הישראלית.

אולם ישראל לא ויתרה על כוונתיה וקהילת חאן אל-אחמר עדיין נמצאת תחת איום של עקירה. בחודשים שחלפו מאז החלטת הקבינט להקפיא את הריסת הכפר לא חלה התקדמות בנוגע להסדרת הכפר במיקומו הנוכחי או במיקום אחר שתושבי חאן אל-אחמר יוכלו להסכים לו. במקביל לכך, חברי כנסת מהקואליציה וארגוני מתנחלים ממשיכים להפעיל לחצים להריסת הכפר.

II. התנחלויות בתוך השכונות הפלסטיניות – מתחמי תיירות בסביבות העיר העתיקה ועקירת משפחות פלסטיניות

במהלך 2018 ניכרה פעילות מוגברת של הממשלה ועמותות המתנחלים לחיזוק השליטה הישראלית באגן העיר העתיקה, הן על ידי העמקת החדירה לשכונות פלסטיניות ונישול פלסטינים מבתיים, והן על ידי מיזמי תיירות ראוותניים שנועדו להשתלט על הנוף ואוצרותיו ההיסטוריים ולנכס אותם באופן בלעדי לנרטיב הלאומי הישראלי.

א. פירוט מיזמי התיירות ההתנחלותית ופינוי משפחות פלסטיניות

כיום מתנהלות תביעות פינוי נגד כ-190 משפחות, מתוכן 66 בבטן אל-הווא שבסילוואן וכ-75 משפחות בשייח ג'ראח. עשרות משפחות נוספות בעיר העתיקה, ואדי חילוה ושכונות נוספות נמצאות תחת איום. במהלך השנה השתלטו ארגוני מתנחלים על 4 בניינים והביאו לפינוי של 8 משפחות פלסטיניות (פירוט להלן).

האיום שעמותות המתנחלים יוצרות הוא על קהילות שלמות ובמקומות הרגישים ביותר בירושלים. כך במיוחד בשייח ג'ראח ובבטן אלהווא, שניהם סמוכים לעיר העתיקה ולהר הבית/חרם א-שריף.

ההשתלטות על בתים בתוך השכונות מועצמת פי כמה דרך פרויקטים של תיירות התנחלותית שהממשלה מקדמת בהשקעה של מאות מיליוני שקלים. בפרויקטים אלו מגיע לשיא התיאום ושיתוף הפעולה בין הממשלה לבין ארגוני המתנחלים: למשל, רכבל בהשקעה ממשלתית של מאות מיליוני שקלים יגיע אל מרכז מבקרים ענק שעמותת אלע"ד מקימה בסילוואן, מרכז למורשת יהודי תימן בהשקעה של מיליוני שקלים מוקם דווקא במתחם של "עטרת כהנים" בבטן אלהווא, וטיילת "תיירותית" מתוכננת במסלול שיחבר בין שני מתחמי התנחלות בשכונת א-טור. כך, מיזמים תיירותיים כביכול אלו – גנים לאומיים, טיילות, מרכזי מבקרים וכו' – מחברים בין מתחמי ההתנחלות הקטנים והמבודדים ויוצרים טבעת התנחלותית רציפה כמעט מסביב לעיר העתיקה.

1. העיר העתיקה

בחודש מאי פונו שתי משפחות מבניין בעקבת א-סראיה ברובע המוסלמי. הבניין עבר לידי ארגון מתנחלים שבידיו נכסים נוספים בסמוך. בחודש אוקטובר נכנסו מתנחלים לבית ג'ודה, בית גדול במיקום אסטרטגי בין שער הפרחים לבין הר הבית/חרם א-שריף אחרי שככל הנראה רכשו את זכויות החכירה בו¹³. המוכרים והרוכשים הפלסטינים של הנכס מוכרים מוכרות, במזרח ירושלים וברשות הפלסטינית

¹³ ניר חסון, "עמותת ימין רכשה נכס ליד הר הבית ועוררה חילופי האשמות בקרב הפלסטינים על מכירתו", הארץ, 9/10/18

והדבר גרם לסערה גדולה ברחוב הפלסטיני. בעקבות המכירה תושב מזרח ירושלים שנטען שהיה מעורב במכירת הבית בעיר העתיקה נכלא ונשפט בידי הרשות הפלסטינית למאסר עולם. גורמי ימין יזמו שני דיונים בנושא בוועדת הפנים של הכנסת¹⁴, והמשטרה וכוחות ביטחון ישראלים ביצעו שורה של מעצרים והגבלות נגד פעילים פלסטינים. מעצרים אלו נמשכו עד לאחרונה.

2. שייח ג'ראח

מתחם אום הארון

מתחם אום הארון נמצא בחלק המערבי של שייח ג'ראח וגובל בקו הירוק. למעלה מ-30 משפחות בשכונה נמצאות בסכנת פינוי על בסיס החוק שמאפשר ליהודים לתבוע רכוש שהיה בבעלות יהודית קודם ל-1948¹⁵. בספטמבר 2017 פונתה משפחת שמאסנה, הפינוי הראשון בשייח ג'ראח מאז שנת 2009. בנוסף, לאורך השנה קודמו במהירות מספר תכניות בניה למתחמי התנחלות באום הארון ובקרבתה.

- **משפחת קנייבי** – בחודש מאי קיבלה משפחת קנייבי צו מההוצאה לפועל המודיע שעליה להתפנות מהבית עד לסוף חודש מאי. זאת אחרי שמוצו ההליכים המשפטיים שניהלה המשפחה מול דרישת הפינוי של היורשים של היהודים שגרו בכנס עד 1948. הפינוי לא בוצע עדיין.
- **החכרת מגרש ריק לחבר מועצת העירייה ויו"ר ארגון המתנחלים "הקרן לאדמות ישראל", אריה קינג** – בחודש ספטמבר עקרו פקחים של העירייה עצי פרי בוגרים וצמחיה במגרש בקצה רחוב דולמן. התברר שהאפוטרופוס הכללי, שחלקה זו כמו בתים רבים במתחם אום הארון נמצאים בניהולו, החליט להחכיר את המגרש לאריה קינג שפועל לפינוי משפחות פלסטיניות מאום הארון. פניה לאפוטרופוס הכללי העלתה שמגרשים נוספים באום הארון הוחכרו לאחרונה בידי האפוטרופוס הכללי לקינג¹⁶. מאז שנת 2013 מכהן קינג כחבר מועצת העיר מטעם סיעת "מאוחדים" שהוא עומד בראשה. הוא בעל ברית של ראש העירייה משה ליאון וצפוי להתמנות לסגן ראש העירייה ברוטציה בקדנציה הנוכחית.
- **אישור תכנית לבניין משרדים בבעלות ישראלית (תכנית 499699)** – במהלך השנה אושרה תכנית של יזמים ישראלים לבניית בניין משרדים בן 6 קומות (ועוד 4 קומות מתחת לקרקע). מנהל מקרקעי ישראל הקצה את המגרש ליזמים ישראלים והתכנית מקודמת למרות שהיא ממוקמת במגרש שעל פי תכנית המתאר שאושרה לשייח ג'ראח (תכנית 2969) אמור לשמש לבניית מבנה ציבור – למשל בית ספר – שישרת את תושבי השכונה.
- **קידום תכניות להריסת בתי מגורים של פלסטינים באום הארון והקמתם של מתחמי התנחלות במקומם** – במהלך השנה קודמו/אושרו תכניות הנוגעות לשני מגרשים באום הארון (תכנית 14151 ברחוב דולמן ותכנית 14029 ברחוב קונדר). התכניות מייעדות להריסה את שני הבניינים הקיימים שבהם חיות כיום 5 משפחות פלסטיניות ומציעות לבנות במקומם שני בתים גדולים יותר ובהם סך של 13 יחידות דיור עבור מתנחלים. אחרי שנים ארוכות שבהן היו מוקפאות, התכניות קודמו במהירות לאורך 2018 והיו אמורות להגיע לדיון שבו יאושרו סופית בדצמבר. יומיים לפני הדיון הן הוסרו במפתיע מסדר היום.

¹⁴ ועדת הפנים של הכנסת, [האלימות כנגד תושבים ערבים בירושלים שמעורבים בעסקאות מקרקעין עם יהודים](#), 29/10/18; ועדת הפנים של הכנסת, [חטיפת תושבים ערביים מירושלים לשטחי הרשות הפלשתינאית ועינויים של עצורים ברשות](#), 11/12/18

¹⁵ סעיף 5 לחוק הסדרי משפט ומינהל [נוסח משולב], תש"ל-1970.

¹⁶ ניר חסון, ["האפוטרופוס הכללי יזם השכרת שטח בשייח ג'ראח לפעיל למען יהוד מזרח ירושלים"](#), הארץ, 3/10/18

כרם ג'עוני

כרם ג'עוני נמצא ממזרח לאום הארון, מעברו השני של רחוב דרך שכם. בצמוד למתחם נמצא גם אתר קבר שמעון הצדיק שכלול ברשימת האתרים הקדושים של משרד הדתות. פינוין בשנת 2008 של שלוש משפחות שהתגוררו במתחם הביא למאבק מתמשך בדמות הפגנות שבועיות ופעולות מחאה נוספות ובמשך כ-8 שנים נעצרו מהלכי הפינוי וההתנחלות בשייח ג'ראח. לפני שנה המצב השתנה לרעה כפי שמתואר לעיל בחלק על אום הארון ולהלן.

▪ **דחיית עתירה של תושבי כרם ג'עוני בשייח ג'ראח** – משפחות סבג וחמד שמתגוררות במתחם כרם ג'עוני עתרו לבית המשפט המחוזי בטענה שחברת "נחלת שמעון" הפועלת לפנות אותן ועוד כ-40 משפחות במתחם מעולם לא הוכיחה את בעלותה על השטח המדובר. בית המשפט המחוזי דחה את העתירה בטענת התיישנות ובאוקטובר השנה דחה בית המשפט העליון את הערעור שהוגש על החלטה זו¹⁷. דחיית העתירה פותחת את הפתח לפינוי מידי של 40 בני משפחת חמד. בנוסף, הליכים משפטיים נגד משפחות אחרות שבתי המשפט עיכבו עד לבירור העתירה העקרונית בסוגיית הבעלות יוכלו כעת להתקדם.

3. סילוואן

בטן אלהווא

בטן אלהווא היא שכונה צפופה בלב סילוואן, מתחת לשכונת ראס אל-עמוד ולמתחם ההתנחלות הגדול מעלה הזיתים. בשנים האחרונות מתקדמת התכנית של "עטרת כהנים" להשתלט על עשרות רבות של בתים בשכונה. אם ימומשו תכניות המתנחלים, עלולה בטן אל-הווא להפוך למתחם ההתנחלות הגדול ביותר בלב שכונה פלסטינית באגן העיר העתיקה. מתחם שכזה יהדק באופן משמעותי את הטבעת ההתנחלותית ההולכת ונטוויית סביב העיר העתיקה, תוך פגיעה נוספת באפשרות לחלוקתה העתידית של ירושלים לשתי בירות, ואת פתרון שתי המדינות.

באמצעות "הקדש בנבנישתי" שהועבר על ידי המדינה לשליטתה, הגישה "עטרת כהנים" תביעות פינוי נגד כ-70 משפחות פלסטיניות בשכונת בטן אלהווא. עד כה פונו כ-15 משפחות שהתגוררו במתחם. טענת הבעלות של "עטרת כהנים" נסמכת על החוק אשר מאפשר ליהודים לתבוע רכוש שהיה ברשותם עד 1948¹⁸. על פי חוק זה, האפוטרופוס הכללי העביר לידי אנשי "עטרת כהנים" – לאחר שבית המשפט המחוזי מינה אותם כנאמנים של הקדש בנבנישתי - את הבעלות על כ-100 יחידות דיור אשר נמצאות בשטח של 5.2 דונם בשכונה¹⁹.

▪ **בג"צ דחה את העתירה של תושבי בטן אלהווא נגד האפוטרופוס הכללי** – בקיץ הגישו עורכי הדין המייצגים את התושבים הפלסטינים עתירה לבג"צ נגד התנהלות האפוטרופוס הכללי²⁰. בתמצית, טענו התושבים נגד חוקיותה של תעודת השחרור לשטח שהוצאה על ידי האפוטרופוס הכללי.

¹⁷ אורן זיו, [ליהודים מותר לקחת לנו את הבתים, ולנו אסור לחזור לחיפה?](#) שיחה מקומית 23/11/18

¹⁸ סעיף 5 לחוק הסדרי משפט ומינהל [נוסח משולב], תש"ל-1970

¹⁹ להרחבה על השתלטות עטרת כהנים על נכסים בבטן אלהווא בגיבוי וחסות המדינה ראו את הדוח של עיר עמים ושלוש עכשיו "מכה בבטן", (2016).

²⁰ בג"ץ 7446/17 סרחאן ואח' נ' האפוטרופוס הכללי ואח'

השופטים אמנם דחו את העתירה, אך הצביעו על ליקויים רבים והותירו רבים מהטיעונים לביור עובדתי נוסף בהליכים המשפטיים הפרטניים שמוסיפים להתנהל²¹.

- **פינוי משפחת אבו סנינה –** בסוף אוקטובר פינו אנשי ההוצאה לפועל את משפחת אבו סנינה מדיירתם בבטן אלהווא. משפחת אבו סנינה היתה המשפחה הפלסטינית האחרונה שנשארה לגור בבית בן 12 יחידות דיור עליו השתלטו מתנחלי "עטרת כהנים" בשנת 2015. למרות שעניין הבעלות על הבניין עדיין מתברר בבית המשפט אושר פינויה של המשפחה.
- **מרכז מורשת יהדות תימן –** בחודש אוגוסט השיקו השרים זאב אלקין ומירי רגב יחד עם אנשי "עטרת כהנים" את "המרכז למורשת יהדות תימן" במבנה שארגון המתנחלים השתלט עליו. בשנת 2015 פינתה "עטרת כהנים" מהמבנה המדובר חמש משפחות פלסטיניות שגרו בו. על פי טענות המתנחלים במבנה הזה היה ממוקם בית הכנסת ששימש את קהילת היהודים יוצאי תימן שהתיישבו באזור מסוף המאה ה-19 ועד למרד הערבי של שנות ה-30 של המאה שעברה. המשרד לענייני ירושלים בראשות אלקין הקצה למיזם 3 מיליון ₪ ואילו משרד התרבות בראשות רגב הקצה 1.5 מיליון ₪²². בטקס נכח גם משה ליאון שנבחר בנובמבר לראש עיריית ירושלים.

ואדי חילוה

ואדי חילוה הוא השכונה הצפונית של סילוואן בסמוך לעיר העתיקה ומתחת להר הבית/חרם א-שריף. רוב שטח השכונה מוכרז כגן לאומי ועמותת המתנחלים אלע"ד קיבלה מהמדינה את תפעול שטח הגן המכונה "עיר דוד". אלע"ד פועלת לייחוד ואדי חילוה דרך השתלטות על בתים פלסטינים, חפירות ארכיאולוגיות ופרויקטים תיירותיים שונים כולל מרכז המבקרים הענק המתוכנן "מתחם קדם". באלו היא זוכה למעורבות ומימון מצד המדינה. פרויקט מרכזי שהממשלה קידמה השנה בהליך מזורז הוא חיבורו של מתחם קדם אל מערב העיר באמצעות רכבל. בנוסף, שונה חוק הגנים הלאומיים על מנת לאפשר לאלע"ד להביא לאישור תכניות בניה שירחיבו את ההתנחלות בשכונה. חוק זה נתפר בדיוק לצרכים הספציפיים של אלע"ד ב"עיר דוד". הרשות לפיתוח ירושלים כבר החלה לקדם תב"ע לבניה ב"עיר דוד".

- **בית רואדי –** בחודש אפריל נכנסו מתנחלים לשלוש יחידות דיור מעל בריכת השילוח בואדי חילוה בהן התגוררו בני משפחת רואדי (שלושה בתי אב). למרות שסוגיית הבעלות מתבררת בבית המשפט, המשטרה אבטחה ואישרה את פינוי המשפחות ואת כניסת המתנחלים אל הבית²³.
- **בית פתיחה –** באוקטובר השנה תפסה עמותת אלע"ד בית גדול בחלק התחתון של ואדי חילוה ופינתה ממנו שתי משפחות מבני משפחת פתיחה. הבית כולל גם חצר בגודל 800 מ"ר והוא נמצא בסמוך לבריכת השילוח ומעל למנהרה שנחפרת ביזמת אלע"ד מהחלק התחתון של ואדי חילוה אל המגרש של מתחם קדם בחלק העליון של השכונה. בשנות ה-90 של המאה הקודמת ניסו רשויות המדינה להכריז על בעלי הבית כנפקדים ולתפוס את ביתם כפי שנעשה לבתים אחרים בסילוואן, אלא שניסיון זה נכשל. לאחר מכן אלע"ד הצליחה לרכוש את הזכויות של חלק מיורשי הבית והדבר אפשר לה להעביר לידיה גם את חלקם של יתר היורשים.
- **משפחת סומריין –** השנה חידשה קק"ל את ההליכים המשפטיים לפינוי משפחת סומריין מביתה שבואדי חילוה²⁴. המדינה תפסה את בית המשפחה בטענה שמדובר בנכס של נפקדים והעבירה

²¹ להרחבה על העתירה ועל פסק הדין ראו ניר חסון, "בג"ץ הכשיר פינוי של 700 פלסטינים מסילוואן - אף שקבע כי ההליך היה פגום", הארץ 21/11/2018

²² חיים לוינסון, המדינה תשקיע מיליונים במרכז מורשת לעולי תימן בלב שכונת סילוואן במזרח ירושלים, הארץ 29/7/18

²³ דיווח של תחקירני עיר עמים

אותו לידי קק"ל. נכסים אחרים בסילוואן שהועברו באופן זה לקק"ל הועברו על ידיה לבסוף לידי אלע"ד.

- **תיקון חוק שיאפשר מגורים בעיר דוד** – בחודש נובמבר אישרה הכנסת את התיקון לחוק הגנים הלאומיים²⁵. החקיקה תאפשר לעמותת אלע"ד לקדם בניה בשכונת סילוואן. עיקר ההתנחלות של אלע"ד ממוקמת בשכונת ואדי חילוה בסילוואן בשטחים שעליהם הכריזה ישראל כגן לאומי. במשך שנים שימש הגן הלאומי הן למניעת בניה לפלסטינים והן לחדירת אלע"ד לשכונה דרך שליטתה באתר עיר דוד. התיקון לחוק הגנים הלאומיים מפרט תנאים שיאפשרו בניה בגן לאומי שהיתה אסורה עד כה. תנאים אלו נוסחו באופן שתואם רק את הגן הלאומי בסילוואן ובהר ציון הסמוך לו. עוד קודם להשלמת התיקון לחוק גנים לאומיים החלה הרשות לפיתוח ירושלים (הרל"י) בהכנת תכנית בניה לאזור הר ציון ועיר דוד שהבניה בה היא המוטיבציה לחקיקה²⁶.
- **פרויקט הרכבל למתחם קדם של אלע"ד בסילוואן (תת"ל 86)** – לאורך השנה המשיך קידומה המהיר של התכנית להקמת רכבל שיוביל ממערב ירושלים אל מתחם קדם המתוכנן של אלע"ד בסילוואן. הרכבל מוצג כפתרון תחבורתי להקלת עומסי התנועה הכבדים הנוצרים באזור שער האשפות כתוצאה מריבוי המבקרים בכותל המערבי. אנשי מקצוע ומומחי סביבה רבים, בהם גם החברה להגנת הטבע, מתנגדים לבניית הרכבל ורואים בו מפגע סביבתי ונופי. לא רק זאת, תחנת הרכבל מתוכננת להיבנות במתחם קדם, ובכך תנתב את המשתמשים בו אל מרכז הפעילויות של עמותת אלע"ד ותהפוך את אלע"ד לשותפה בתפעולו. בחודש אוקטובר אישרה הוועדה לתשתיות לאומיות (ות"ל) להפקיד את התכנית. העברת התכנית לסמכות הות"ל במקום הוועדה המקומית והוועדה המחוזית לתכנון ובניה נועדה לזרז את אישור התכנית כשליצבור יש אפשרות מופחתת להשפיע עליה. זו הפעם הראשונה שתכנית המוגדרת תירותית מקודמת בוועדה לתשתיות לאומיות שעד כה דנה בפרויקטים תשתיתיים גדולים כמו תחנות כוח וכו'. נכון להיום הממשלה אישרה 200 מיליון ש"ח לתקצוב הפרויקט. בשלב זה הרכבל מתוכנן להגיע עד למתחם קדם. בהמשך מתכננות הרשויות הישראליות להאריך אותו לאתרים נוספים בעלי רגישות פוליטית גבוהה: בריכת השילוח שבלב סילוואן והר הזיתים.

▪ **גשר הולכי רגל בין אבו תור לבין סילוואן (ראו להלן)**

- **מנהרת "דרך עולי הרגל" מתחת לוואדי חילוה** – ביום ירושלים הממשלה אישרה את העברתם של 22 מיליון ש"ח לחפירתה של מנהרה המחברת בין בריכת השילוח שבחלק התחתון של ואדי חילוה אל האתר שבו מתוכנן לקום מתחם קדם (ותחנת הרכבל). פרויקט המנהרה הוא פרויקט של עמותת אלע"ד וכאמור מימונו מגיע מהממשלה. המנהרה נחפרת למרות ביקורת נרחבת – הן מקצועית והן משיקולי בטיחות – שנמתחה עליה, כולל בידי בעלי תפקידים בכירים ברשות העתיקות²⁷. בשנים האחרונות נוצרו סדקים בבתיים רבים שהמנהרה חולפת תחתיהם. כתוצאה מכך כמה בתיים הוכרזו כמסוכנים ודייריהם נאלצו לפנות אותם²⁸. למרות זאת החפירה ממשיכה כסדרה. המנהרה מצליחה לממש שלוש מטרות אסטרטגיות של ההתנחלות בשכונות פלסטיניות: (1) המעבר מתחת לפני הקרקע יאפשר למבקרים יהודים לעבור בין אתרי "תיירות יהודית" תוך מינימום מגע עם המציאות

²⁴ שלום עכשיו, [קק"ל תובעת פינוי משפחה פלסטינית מביתה בסילוואן לטובת המתנחלים](#) 7/1/18

²⁵ הצעת חוק גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה (תיקון מס' 17) (תכנית למגורים בתחום שכונת מגורים קיימת בגן לאומי), התשע"ח-2018. הודעות הכנסת, [אושר סופית: תכנית בתחום שכונת מגורים קיימת בגן לאומי \(חוק עיר דוד\)](#), 19/11/18

²⁶ הרל"י: [פרוטוקול ישיבת ועדת מכרזים 21/18 סעיף 15](#), 17/9/18

²⁷ ניר חסון, [בכירי רשות העתיקות: חפירת עמותת אלע"ד בעיר דוד - ארכיאולוגיה גרועה](#), הארץ 17/2/17

²⁸ [דף הפייסבוק של מרכז המידע בואדי חילוה](#), 22/12/18

הפלסטינית על פני הקרקע. כך מייצרים את הרושם שמדובר באתר ארכיאולוגי שקשור להיסטוריה היהודית, ולא בשכונה חיה שגרים בה אלפי פלסטינים. תפקיד דומה ימלא פרויקט הרכבל שיביא ישראלים ותיירים ממערב העיר הישר אל מתחם קדם וברשת של מנהרות נוספות באזור העיר העתיקה²⁹. (2) המנהרה מוצגת כדרך עולי הרגל אל הר הבית בימי בית שני והיא נועדה לחזק את הנראטיב של בעלות יהודית בלעדית על אזור העיר העתיקה. כדברי ראש עיריית ירושלים לשעבר, ניר ברקת בעת ביקור במנהרה: "מי שירצה לטבול (בבריכת השילוח) ולעלות למעלה לכיוון חוויית הר הבית, מי שעושה את זה יודע בדיוק מי בעל הבית של העיר הזו"³⁰. (3) המנהרה מתחת לפני הקרקע והרכבל מעבר לפני הקרקע מחזקים את מאמצי ההתנחלויות על פני הקרקע. השילוב בניהם מעצים את החוויה "התיירותית", מטמיע את הנוכחות הישראלית והנרטיב שלה בכל ספרה אפשרית ומעמיק את השליטה על המרחב הפלסטיני.

ואדי רבבה

ואדי רבבה הוא השכונה המערבית של סילוואן בין הר ציון לגיא בן הינום ואבו תור. מיקומה הסמוך למערב ירושלים הופך אותה לנקודה אסטרטגית בחיבור אתרי ההתנחלויות בסילוואן אל מערב ירושלים.

- **גשר הולכי רגל בין אבו תור לבין סילוואן** – בתחילת השנה החלו עבודות תשתית באבו תור במיקום שמתוכנן להיבנות בו גשר הולכי רגל אל פאתיה המערביים של סילוואן. מדובר בפרויקט שמקדמת הרשות לפיתוח ירושלים ושמשתלב במסלולי הסיוור של אלע"ד סביב סילוואן. הקצה המערבי של הגשר נמצא בסמוך למבנה שאלע"ד עומדת לפתוח בו מסעדה ואילו הקצה המזרחי שלו מגיע אל מעל בית הקברות היהודי הישן סמבוסקי שגובל בשכונת ואדי חילוח שבסילוואן ושרשויות ישראליות מתכוונות לפתח אותו כאתר של מורשת יהודית (ראו להלן). העבודות בוצעו בטרם הונפק להן היתר בניה כדין והופסקו אחרי תלונה שהגישה "שלום עכשיו". ערר של "שלום עכשיו" ו"עמק שווה" נגד הוצאת ההיתר ללא הכנת תב"ע נדחה³¹.
- **צווים לתפיסת השטח מסביב לבית הקברות סמבוסקי** – בחודש אוגוסט תלתה עיריית ירושלים שלטים המודיעים על כוונתה לתפוס שטח פתוח של כ-65 דונם בוואדי רבבה/גיא בן הינום. השטח המדובר צמוד לצד המערבי של בית הקברות סמבוסקי, בית קברות יהודי שחדל להיות פעיל לפני כמאה שנה ושבשנים האחרונות פועלות רשויות ישראליות שונות להפוך אותו לאתר של מורשת יהודית בסילוואן. נוסח השלטים הסתמך על הצו העירוני לתפיסת שטח לצרכי גינון והשלטים נתלו אחרי שבחודש יולי אישרה הרשות לפיתוח ירושלים (הרל"י) תקציב של 1 מיליון ש"ח לביצוע עבודות פיתוח וגינון "במורדות הצפוניים של גיא בן הינום", תיאור אשר תואם את המיקום של בית הקברות סמבוסקי³².

²⁹ ממתחם קדם מתוכננות שתי מנהרות נוספות: אחת אל עיר דוד והשניה אל חפירות העופל שצמודות לצד הדרומי של חומת העיר העתיקה. מנהרה שכבר פעילה מחברת ממתחם קדם אל גן דווידסון שבתוך העיר העתיקה למרגלות הר הבית/חרם א-שריף. מעט צפונה משם מתחילות מנהרות הכותל שמובילות מתחת לפני הקרקע אל לב הרובע המוסלמי.

³⁰ ניר חסון, [ברקת מתכנן תחנת רכבל בסילוואן, כדי להראות מי בעל הבית בעיר הזו](#), הארץ 25/8/16

³¹ אתר שלום עכשיו, [שלום עכשיו ועמק שווה הגישו ערר על היתר בניה להקמת גשר בגיא בן הינום](#) 29/4/18

³² צו גינון מאפשר לעירייה לתפוס באופן זמני שטח אשר בעליו מזניחים אותו ומצטברת בו פסולת. הצו נועד לטיפול במגרשים לא גדולים שבהם העירייה יכולה לבצע פעולות גינון פשוטות. זה לא המצב בוואדי רבבה שם השטח – 65 דונם גודלו - נשמר נקי ובצמוד אליו יש מטעי זיתים שמתופחים בידי בעלי הקרקע. אין זו הפעם הראשונה שעיריית ירושלים ורשות הטבע והגנים עושים שימוש בצווי גינון לצורך מימוש מיזמי התנחלות במזרח ירושלים. כך נעשה בשנת 2015 בשטח מתוכנן לגן לאומי שלא אושר בין עיסאווייה לא-טור.

4. א-טור

- **טיילת האמצע** – הרשות לפיתוח ירושלים (הרל"י) מקדמת את תכנית "טיילת האמצע" במורדות המערביים של שכונת א-טור והר הזיתים (תכניות 24733 ו-430231). הטיילת – שמשיקה אל העיר העתיקה והר הבית/חרם א-שריף – תחבר בין התנחלות בית אורות שבצפון א-טור להתנחלות בית החושן ובית הקברות היהודי בהר הזיתים שבדרום השכונה. במהלך השנה התכנית אושרה להפקדה בידי הוועדה המחוזית.

5. ראס אל-עמוד

- **בניה בהתנחלות מעלה דוד** – בחודש אפריל החלה בנייתן של 17 יחידות דיור במתחם ההתנחלות "מעלה דוד" בשכונת ראס אל-עמוד. אלו יתווספו ל-17 יחידות דיור שכבר קיימות במתחם ול-110 יחידות דיור במתחם מעלה זיתים אשר ממוקם מעבר לכביש ממעלה דוד.
- **מרכז מבקרים בבית הקברות היהודי בהר הזיתים** – עיריית ירושלים והרל"י מקדמות תכנית למרכז מבקרים חדש בבית הקברות היהודי בהר הזיתים לא רחוק מהתנחלות מעלה זיתים (תכנית 470484). התכנית אושרה להפקדה בוועדה המחוזית.

6. בית חנינא

תב"ע לבניית התנחלות של 75 יחידות דיור (תכנית 610113) – בארבעת החודשים האחרונים של השנה קודמה במהירות תכנית שיזם אריה קינג ל-150 יחידות דיור במערב שכונת בית חנינא. הוועדה המקומית דנה בה לראשונה בחודש ספטמבר וכבר בנובמבר הוא אישרה להפקדה על ידי הוועדה המחוזית. התכנית ממוקמת על חלקה שמחציתה בבעלות של חברה פלסטינית ומחציתה נמצאת בבעלות של ישראלים. הבעלות הישראלית היא תוצאה של החוק המאפשר ליהודים לקבל בחזרה רכוש שאבד להם ב-1948.³³ על פי קינג, אחרי אישור התכנית השטח יחולק בין שני הצדדים ולהתנחלות יוקצו 75 יחידות דיור.³⁴ למרות שהחברה הפלסטינית הודיעה הן במכתב רשמי והן בדיון שהתקיים בוועדה המחוזית שהיא מתנגדת לתכנית ודורשת להפסיק את קידומה, הוועדה המחוזית החליטה כאמור להפקיד את התכנית. אם-תקודם תכנית זו, תהפוך בית חנינא לשכונה נוספת שבה נוכחות משמעותית של מתנחלים.³⁵

³³ סעיף 5 לחוק הסדרי משפט ומינהל [נוסח משולב], תש"ל-1970

³⁴ ניר חסון, [אושרה תוכנית להקמת עשרות יחידות דיור ליהודים בשכונת בית חנינא בירושלים](#), הארץ 5/9/18

³⁵ בשנת 2012 פונו בני משפחת נתשה משתי יחידות דיור שנמצאות ליד שטח התכנית החדשה והבנין הועבר לידי אנשי אריה קינג. כמו כן, 7 משפחות יהודיות מתגוררות בבית חנינא מאז שנות ה-70 של המאה הקודמת. אולם מתחמים קטנים אלו אינם משפיעים עד עתה על חופש התנועה והביטחון האישי של תושבי בית חנינא.

ב. סיכום מעורבותן הגלויה של הממשלה ורשויות ישראליות בסביבות העיר העתיקה

התקציב	המיזם	הרשות
47 מלש"ח 115 מלש"ח ל-5 שנים	<p>(1) החלטת ממשלה מספר 363789 מיום ירושלים (חודש מאי) לממן את תכנית שלם לפיתוח אתרים ארכיאולוגיים ותיירותיים בסילוואן. חלק ניכר מהתכנית יבוצע בשיתוף עמותת אלע"ד.</p> <p>(2) החלטת ממשלה מספר 373788 מיום ירושלים (חודש מאי) "חיזוק ומיצוב אגן העיר העתיקה בירושלים" לקידום אירועים באגן העיר העתיקה.</p> <p>(3) הובלת החקיקה לשינוי חוק הגנים הלאומיים³⁶ כדי לאפשר לעמותת אלע"ד להרחיב את מתחמי ההתנחלות שלה בואדי חילוה שבסילוואן.</p>	ממשלת ישראל
200 מלש"ח	הובלת תכנית לרכבל אל מתחם קדם שבשליטת אלע"ד בסילוואן (החלטת ממשלה 393791 מיום ירושלים בחודש מאי)	משרד התיירות
3 מלש"ח 1 מלש"ח	<p>(1) מימון מרכז מורשת יהודי תימן בהתנחלות של "עטרת כהנים" בבטן אלהווא, סילוואן (בשיתוף עם משרד התרבות)⁴⁰.</p> <p>(2) קידום פרויקטים של התנחלות תיירותית דרך הרל"י (פירוט למטה).</p> <p>(3) הקמת הקרן למורשת העם היהודי בהר הבית (בשיתוף עם משרד התרבות)⁴¹.</p>	משרד ירושלים
4 מלש"ח	<p>(1) פיתוח התנחלות נוף ציון: תכנון תב"ע למקווה, מימון פיתוח המרחב הציבורי⁴².</p> <p>(2) שלטי התראה לקראת הוצאה של צווי גינון לתפיסת שטח של כ- 66 דונם בשכונת ואדי רבבה בסילוואן (בסמוך לבית הקברות סמבוסקי).</p> <p>(3) קידום פרויקטים של התנחלות תיירותית דרך הרל"י (ראו למטה).</p>	עיריית ירושלים
	<p>(1) תמיכה בחקיקה לשינוי חוק הגנים הלאומיים כדי לאפשר לעמותת אלע"ד להרחיב את מתחמי ההתנחלות שלה בואדי חילוה שבסילוואן.</p> <p>(2) תכנון לתפוס 66 דונם ליד בית הקברות הסמבוסקי בואדי רבבה באמצעות צווי גינון של העירייה.</p> <p>(3) תמיכה בפרויקט הרכבל למתחם קדם של אלע"ד.</p>	רשות הטבע והגנים
	(1) מנהלת הליכים משפטיים לפינוי משפחת סומרין מביתה בואדי חילוה שבסילוואן ⁴³ . נכסים אחרים בואדי חילוה שקק"ל פינתה מהם משפחות הועברו לאחר מכן לידי עמותת אלע"ד	קק"ל

³⁶ אתר משרד ראש הממשלה, [התכנית הלאומית לחשיפת ירושלים הקדומה \(תוכנית "שלם"\)](#), 13/5/18

³⁷ אתר משרד ראש הממשלה, [חיזוק ומיצוב מרחב אגן העיר העתיקה בירושלים](#), 13/5/18

³⁸ [חוק גנים לאומיים, שמורות טבע, אתרים לאומיים ואתרי הנצחה \(תיקון מס' 17\)](#), התשע"ט-2018, ס"ח 2758, 21/11/18

³⁹ אתר משרד ראש הממשלה, [קידום רכבל תיירותי למרחב ירושלים הקדומה](#), 13/5/18

⁴⁰ אתר משרד התרבות והספורט, [טקס חנוכת מרכז המורשת לכפר התימנים בכפר השילוח](#), 1/8/18

⁴¹ מורן אזולאי, ["כיס ערבים מזהירים מיזמת 'קרן הר הבית', בליכוד מברכים"](#), ויינט 13/3/17

⁴² אתר עיריית ירושלים, [עיריית ירושלים תקים מעבר ציבורי חדש בשכונת נוף ציון](#) (לא צוין תאריך) ותכנית מספר 365908 להקמת מקווה בנוף ציון

	<p>(1) האחראי על תיק מזרח ירושלים הוא חננאל גורפינקל, תושב התנחלות נוף ציון שאף הקים עמותה שעוסקת בענייני מקרקעין במזרח ירושלים.⁴⁴</p> <p>(2) האפוטרופוס שכר את שירותיו של עו"ד אברהם סגל על מנת שייצג אותו בתביעות נגד דיירים פלסטינים. סגל מייצג ארגוני מתנחלים בתביעות פינוי שהן מנהלות נגד פלסטינים.⁴⁵</p> <p>(3) החכרת מגרשים במתחם אום הארון בשייח ג'ראח לאריה קינג.⁴⁶</p> <p>(4) הגשת תביעות פינוי נגד תושבים בשייח ג'ראח.</p>	<p>האפוטרופוס הכללי, משרד המשפטים</p>
	<p>(1) לפחות שתי תביעות פינוי שמתנהלות כיום נגד משפחות פלסטיניות בואדי חילוה (משפחת סומרין ומשפחת סיאם)⁴⁷ מבוססות על הכרזת נפקדות של חלק מיורשי הנכסים מצד האפוטרופוס. זאת בנוסף על בתים רבים אחרי מסביב לעיר העתיקה שנתפסו לאורך השנים על סמך הכרזת נפקדות והועברו לארגוני מתנחלים.</p>	<p>האפוטרופוס לנכסי נפקדים, משרד האוצר</p>
כ-100 מלש"ח בשנה	מימון אבטחה פרטית למתנחלים בשכונות הפלסטיניות ⁴⁸ .	משרד הבינוי
1 מיליון ₪	העברת תקציב לפרויקט המנהרה שאלע"ד חופרת מתחת לואדי חילוה, סילוואן. המנהרה תחבר בין בריכת השילוח שבלב סילוואן למתחם קדם שמתוכנן להיות מרכז הפעילויות של אלע"ד בשכונה. ⁴⁹	רשות מקרקעי ישראל
1.5 מלש"ח 1 מלש"ח	<p>(1) מימון מרכז מורשת יהודי תימן בהתנחלות של "עטרת כהנים" בבטן אלהוא, סילוואן (בשיתוף עם המשרד לענייני ירושלים).</p> <p>(2) הקמת הקרן למורשת העם היהודי בהר הבית (בשיתוף עם המשרד לענייני ירושלים) (לעיל).</p>	משרד התרבות
	<p>(1) הזמנה ומימון של תכניות מתאר למרכז מבקרים בבית הקברות בהר הזיתים ולטיילת בין התנחלויות בית אורות ובית החושן⁵¹.</p> <p>(2) ניהול וקידום פרויקט הרכבל למתחם קדם (תת"ל 86).</p>	<p>הרשות לפיתוח ירושלים (הרל"י)⁵⁰</p>

⁴³ ת"א 12797/05

⁴⁴ ניר חסון, [משרד המשפטים מינה פעיל ימין שקורא ליהוד ירושלים לטפל בפינוי פלסטינים](#), הארץ 9/3/18

⁴⁵ שם.

⁴⁶ ניר חסון, [האפוטרופוס הכללי יזם השכרת שטח בשייח ג'ראח לפעיל למען יהוד מזרח ירושלים](#), הארץ 3/10/18

⁴⁷ תביעת הפינוי נגד משפחת סומרין ת"א 12797/05, תביעת הפינוי נגד משפחת סיאם 25942-05-12

⁴⁸ שחר אילן, [נחשף בוועדת הכספים: עלות אבטחת היישוב היהודי במזרח ירושלים - 100 מיליון שקל בשנה](#), כלכליסט 27/12/17

⁴⁹ ניר חסון, [רשות מקרקעי ישראל תממן מנהרת תיירות מתחת לסילוואן](#), הארץ 15/9/16

⁵⁰ הרשות לפיתוח ירושלים היא תאגיד סטטוטורי שהוקם על פי חוק בשנת 1988 ומנוהל במשותף בידי הממשלה (דרך המשרד לענייני ירושלים) ועיריית ירושלים. הממשלה מזרימה דרכה תקציבים לפרויקטים גדולים בירושלים שהרל"י אחראית על תכנונם וביצועם.

⁵¹ תכניות מספר 247338 ו-430231 לטיילת האמצע בהר הזיתים ותכנית 470484 למרכז מבקרים בבית הקברות היהודי בהר הזיתים

III. הר הבית/ חרם א-שריף – המשך נסיונות שחיקתו של הסטטוס קוו

במהלך השנה נרשם מספר שיא של כ-30,000 ביקורים של יהודים במתחם⁵². זאת בהשוואה לכ-25,500 ביקורים בשנת 2017. ראש הממשלה ביטל ביולי את האיסור על כניסת חברי כנסת אל המקום הקדוש⁵³. מאז יולי פקדו את הר הבית/חרם א-שריף כחמישה חברי כנסת מסיעות הבית היהודי והליכוד. השר אורי אריאל (בית יהודי) וחברי הכנסת גליק (ליכוד) ומועלם (הבית היהודי/הימין החדש) מבקרים בהר אחת למספר שבועות. חברי הכנסת מיהרו לנצל את ביקוריהם המחודשים בהר על מנת לקרוא תיגר על הסטטוס קוו. תנועות המקדש הנהנות משיתוף הפעולה גובר עם המשטרה, ממשיכות בלחצים שונים הקוראים תיגר על המצב ומרבות בתלונות עליו⁵⁴. וכך, פגישות תיאום קבועות מתקיימות בין המשטרה לצוות של תנועות המקדש.

שיתופי הפעולה בין המשטרה לבין תנועות המקדש באים לידי ביטוי גם ביחס סלחני של המשטרה לצורות שונות של הפרת הסטטוס קוו: המשטרה מאפשרת כיום ליהודים בהר הבית "תפילה בלב", כלומר ללא קריאה בקול. פעמים רבות השוטרים אף מכניסים קבוצות גדולות של מבקרים יהודים והדבר מנוצל בידי פעילי המקדש על מנת להפר בצורה בוטה יותר את האיסור על פולחן לא מוסלמי בהר.

תנועות המקדש גם החלו השנה בפעילות מתמשכת בכניסות דרכן נכנסים מוסלמים אל ההר. במהלך השנה כולה קיימו תנועות המקדש תפילת בשבת בבוקר מחוץ לשער השלשלת. קבוצות של פעילי מקדש החלו מתפללות בחגים יהודים גם בכניסות האחרות להר וגם בבית הקברות המוסלמי הגדול באב א-רחמה אשר צמוד לשער הרחמים. מעשים אלו המהווים הפגנות בכסות של תפילה נהנים אף הם מגיבוי מתוך הממשלה. כך בתשעה באב, בעוד קבוצות של פעילי מקדש מתפללים תפילות מחאה בשער הר הבית, נכח השר זאב אלקין באירוע של תנועת הימין נשים בירוק והצהיר ממנו כי: " [הצעדה] חייבת להיכנס לעיר העתיקה פנימה מכל מקום ולזרום לזרום לכיוון הר הבית בדיוק כפי שהיה באותם ימינו כקדם.... בעזרת ה' נגיע לחדש ימינו כקדם שנוכל לעלות בצעדה הזו על אותם האבנים שעלו היהודים לפני 2,000 שנה להר הבית. גם זה יקרה אם נהיה נחושים.... בסופו של דבר נגיע באופן מלא לחדש ימינו כקדם".

IV. החלטה 3790 של הממשלה לצמצום פערים חברתיים כלכליים ופיתוח כלכלי במזרח ירושלים

לראשונה, מזה 51 שנים מאז סיפחה ישראל בפועל את ירושלים המזרחית, התקבלה החלטה של ממשלת ישראל ביום 13/5/2018 בדבר השקעה של 1.85 מיליארד ₪ כלכלית-חברתית בירושלים המזרחית למשך חמש שנים. כפי שנקבע בהחלטה, לתקציב זה ייתכן ויתווסף תקציב נוסף של עוד 62.5 מיליון ש"ח (בתכניות לעידוד תעסוקת נשים צעירות), השקעה תקציבית של עיריית ירושלים של עוד 100 מיליון ש"ח לאורך חמש השנים, וכן השקעה תקציבית של חברת הגיחון של 60.7 מלש"ח על פני שמונה שנים. סה"כ התקציב האופטימלי של התכנית יכול להגיע ל-2.07 מיליארד ₪.

⁵² נתון לא רשמי. לקוח מדף הפייסבוק של ארגון יראה – מתנדבים לעידוד העליה להר הבית, 2/1/18. המספר מתייחס למספר הביקורים. מספר המבקרים – שחלקם הגיעו להר הבית/חרם א-שריף יותר מפעם אחת לאורך השנה - הוא כמובן נמוך יותר.

⁵³ עיר עמים, איכה ישבה בדד? ...חברי ממשלה וכנסת בשליחות פעילי המקדש..., ט' באב תשע"ח, 21 ביולי 2018

⁵⁴ עיר עמים, שניים או חזין: על הקשרים המתהדקים בין תנועות המקדש והמשטרה, נובמבר 2017

ההחלטה הממשלתית כוללת תקציבים לחינוך ולהשכלה גבוהה, לתעסוקה ולרווחה, בדגש על עידוד תעסוקת נשים, לקידום עסקים קטנים ובינוניים, לפיתוח עסקי של מרכזים מסחריים, לקווי שירות תחבורה ציבורית ושיפור תשתיות תחבורה, פיתוח מתקני ספורט, פארקים ומתחמי שעשועים, תשתיות ניקוז וביוב, הרחבת שירותי הניקיון, ועוד.

עיר עמים התריעה בעבר פעמים רבות על ההזנחה החברתית-כלכלית בירושלים המזרחית. בין היתר, התריעה עיר עמים במשך שנים על פערי התקצוב של עיריית ירושלים⁵⁵ והפערים הגדולים בבניית כיתות ובתכניות למניעת נשירה במזרח ירושלים⁵⁶. עיר עמים גם ביקרה את אופיה של ההשקעה התקציבית [בהחלטת הממשלה הקודמת מספר 1775 מיום 29/6/2014](#)⁵⁷, שהתמקדה במחציתה בהשקעה במשטור ופיקוח ומחציתה השניה שעסקה בתשתיות ושירותים הייתה דלה. בנייר עמדה מפורט שפרסמה בפברואר 2016, הבהירה עיר עמים כי לקראת ובהיעדר הסדר מדיני, ניהול העיר ירושלים צריך להיגזר ממציאות החיים בעיר כעירם של שני עמים⁵⁸. בין הצעדים הרבים המתבקשים לאור זאת, הבהירה עיר עמים כי "יש להפעיל תכנית חירום לשיפור מערכת מתקן ומקיף של תנאי החיים בירושלים המזרחית".

לאור כל אלה, עיר עמים רואה בהשקעה המתוכננת בהתאם להחלטה 3790 השקעה מבורכת, לראשונה בסדר גודל רלוונטי לפערי התשתיות העמוקים.

לצד זאת, ההחלטה אינה נקיה מפגמים. כך למשל היא נעדרת תיקון עומק להיבטי התכנון המפלה בירושלים המזרחית, ומתנה חלק גדול מהתקצוב בתחום החינוך במעבר לתכנית הלימודים הישראלית. רישום המקרקעין המותווה על ידי משרד המשפטים בראשותה של השרה שקד כאמור בהחלטה 3790 מעורר חששות כבדים בדבר השימוש שייעשה ברישום זה גם לצורך הפקעות, רישום על שמו של האפוטרופוס לנכסי נפקדים ועוד. קואליציית ארגונים פלסטינים במזרח ירושלים כבר הביעה התנגדותה לרישום הקרקעות על ידי ממשלת ישראל.

אין גם להתעלם מההקשר שבו התקבלה ההחלטה, בהובלת משרד ירושלים ומורשת בראשות השר אלקין, בתוך רצף החלטות ממשלה שמחלישות את המרחב הפלסטיני בירושלים ומבקשות לפגוע בלכידותו. וכך, לצדה של החלטת 3790, קיבלה באותו היום הממשלה גם החלטות בדבר [התוכנית הלאומית לחשיפת ירושלים הקדומה](#) וכן בדבר [חיזוק ומיצוב מרחב אגן העיר העתיקה בירושלים](#), שמהותן המשך ניסיונות הניכוס הבלעדי של ישראל את סביבות העיר העתיקה. תקציב שתי תכניות אלו מסתכם בכ-400 מיליון ₪.

לאור ההזדמנות המשמעותית הטמונה בהחלטה וכן התקדים החשוב שהיא מהווה, ולצד הקושי והמורכבות הרבה שהיא מעוררת כאמור, עיר עמים מקדמת פרויקט לבחינת יישומה של ההחלטה והשלכותיה.

---

⁵⁵ עיר עמים, [עיריית ירושלים – תקציב ביצוע 2013: שיעור ההשקעה במזרח ירושלים](#) 30/12/14

⁵⁶ ראו למשל: עיר עמים, [דוח חינוך ירושלים המזרחית: חמישים שנים של הזנחה](#), אוגוסט 2017; עיר עמים, [אפליה בתקצוב תכניות למניעת נשירה במזרח ירושלים](#) דצמבר 2015

⁵⁷ עיר עמים, [תגובה להחלטת ממשלה בדבר "התכנית להגברת הביטחון האישי ולפיתוח כלכלי – חברתי בירושלים לטובת כל תושביה](#) 1/7/2014

⁵⁸ עיר עמים, [ירושלים: ביתם בהווה ובירתם לעתיד של שני העמים – מסמך מדיניות](#) פברואר 2016

V. מזרח ירושלים בבחירות לעיריית ירושלים, אוקטובר 2018

ב-30 באוקטובר התקיימו הבחירות לרשויות המקומיות. לקראת הבחירות, ניתחה עיר עמים את מצעי המועמדים לראשות העירייה וכן הפיצה כשירות לציבור הבוחרים סרטונים הקוראים לבוחרים הישראלים להציג למועמדים שאלות ולבחון את עמדתם [בנוגע למצוקת החינוך בירושלים המזרחית](#), [לבעיית התכנון והבניה במזרח ירושלים](#), ו**[לאפליה ולהזנחה בירושלים המזרחית](#)**.

רק שניים מתוך ארבעת המועמדים לראשות העירייה, עופר ברקוביץ' וזאב אלקין, פרסמו מצעים לקראת הבחירות לראשות העירייה.

משה ליאון שזכה לאחר סיבוב שני בראשות העירייה לא פירסם מצע ולא אמר דבר על מזרח ירושלים מלבד אמירות כלליות על כך שיהיה טוב לכולם. רשימתו של ליאון למועצת העירייה "ירושלים שלנו" לא עברה את אחוז החסימה. בימים המקדימים לבחירות השתתף ליאון בחגיגת "עטרת כהנים" לחניכת מוזיאון מורשת יהדות תימן בבטן אל הווא בסילוואן, הוא גם חתם על הסכם קואליציוני עם סיעתו של אריה קינג. לאחר בחירתו, הדליק ליאון את הנר הראשון של חנוכה לצדם של אריה קינג, ויו"ר "עטרת כהנים" מתי דן.

תנועת התעוררות בראשותו של ברקוביץ' הקדישה [פרק שלם במצעה לסוגית מזרח ירושלים](#), והוא נפתח בהדגשה של מחויבות העירייה ליחס שוויוני לכל תושביה. המצע כלל נכונות לעסוק בשתי הבעיות הרגישות והקשות ביותר במזרח העיר - נושא התכנון והבנייה, וההזנחה הקשה בשכונות שמעבר לגדר ההפרדה. התעוררות הצהירה על החשיבות שבפיתוח מנהיגות מזרח ירושלמית וחיזוק הקשר שלה, ושל הציבור המזרח ירושלמי בכלל, עם מוסדות העירייה, ותכנית לפיתוח כלכלי, חינוך, תברואה וניקיון, תחבורה. התעוררות שזכתה ב-7 מנדטים במועצת העירייה תצטרך להוכיח כי גם באופוזיציה היא תשמור על מחויבותה כלפי תושבי מזרח העיר.

בבחירות לראשות העירייה הפסיד השר אלקין לאחר שהגיע רק למקום השלישי עם פחות מ-20% מהקולות. [במצע של "ירושלים תצליח" ו"ירושלמים"](#) שבראשותו לא הייתה כל התייחסות לצרכים של תושבי מזרח העיר.

לקראת הבחירות המוניציפליות השנה קמו שתי רשימות פלסטיניות: "ירושלים עירי" של רמדאן דבש, פעיל מצור באהר, ו"אלקודס לנא" ("ירושלים שלנו") בראשות עזיז אבו סארה, מואדי ג'וז.

רשימת "ירושלים עירי" בראשות רמדאן דבש נקטה קו שהתמקד בדרישה לשוויון בשירותים תוך הקבלת השלטון ישראלי כמציאות קיימת. רשימתו של דבש נאלצה להתמודד עם ביקורת מצדם של פלסטינים שמתנגדים לנורמליזציה של השליטה הישראלית בירושלים⁵⁹. בכל הנוגע לגורמים ישראלים הרשימה זכתה ללא מעט תמיכה: ראיונות מפרגנים בתקשורת הימנית והגדלת מוקדי ההצבעה במזרח העיר מ-6 ל-21 נקודות בעקבות עתירה שהגיש דבש⁶⁰. למרות הלחצים שהופעלו עליו, דבש נמנע מלפרוש וככל הידוע רשימתו היתה הרשימה הפלסטינית הראשונה שהתמודדה בירושלים תחת השלטון הישראלי.

⁵⁹ ניר חסון, [חرف איומים ואלימות. המועמד הפלסטיני היחיד בירושלים מתקש לשבור את חרם הבחירות](#), הארץ 18/10/18

⁶⁰ נדב שרגאי, [חודש הרמדאן](#) ישראל היום 4/10/18

בבחירות קיבלה רשימתו 3,000 קולות, פחות ממחצית הכמות הדרושה על מנת לזכות במושב במועצה העירייה⁶¹

הרשימה השניה "ירושלים שלנו" בראשות עזיז אבו סארה התמודדה בבחירות כאקט של התרסה בפני ההגמוניה הישראלית בעיר. אבו סארה הסביר שההתמודדות בבחירות היא חלק מהמאבק נגד המשך המצב הקיים ואף התכוון לעתור לבית המשפט נגד החוק שמונע ממנו – שאינו אזרח אלא בעל מעמד של תושב קבע – להתמודד לראשות העירייה⁶². גם רשימת "ירושלים שלנו" נאלצה להתמודד עם לחצים חריפים מצד פלסטינים שהתנגדו לשבירת החרם על הבחירות. ומן הצד השני, פעילי ימין פנו לשר הפנים בדרישה לפסול את הרשימה⁶³. זמן קצר לאחר שהחל את הקמפיין גילה אבו סארה שמשרד הפנים פועל לבטל את מעמד התושבות שלו. לאחר מכן הוא הודיע על פרישתו מהמרוץ ורשימתו לא התמודדה⁶⁴.

המדיה הישראלית ציפתה לשינוי ולגידול משמעותי בשיעור ההצבעה במזרח ירושלים. אולם בסופו של דבר, 3,000 קולות נספרו בלבד, כ-1.5% מבעלי זכות הבחירה במזרח ירושלים - בדומה לבחירות הקודמות. מספר זה אף כלל את המצביעים היהודים המתנחלים שהצביעו באותן קלפיות.

VI. אחרית דבר

גם השנה הגבירה ישראל את מאמצייה לחזק את שליטתה בירושלים המזרחית, לנכס ולקבוע עובדות חד צדדיות ביחס לגבולותיה ולנתקה הן מהותית והן סימבולית מהיישות הפלסטינית שבגדה. מדיניות זו פועלת לדחוק את הקיום הפלסטיני בירושלים על כלל זיקותיו הפרטיות והקולקטיביות. הזכות של תושבי מזרח ירושלים להשתתף בבחירות המוניציפליות אינה יכולה לכסות על האפליה העמוקה שבין אזרחים לבין תושבים ועל התהום הפעורה ביניהם בכל הנוגע למשאבים החומריים, הסימבוליים והפוליטיים של ניהול העיר.

אנו שבים ומדגישים כפי שכתבנו בעבר, כי ניהול העיר ירושלים לקראת ובהיעדר הסדר מדיני צריך להיגזר ממציאות החיים בירושלים כביתם של שני עמים. תושבי ירושלים משני הצדדים ומנהיגותם הפוליטית, בסיוע הקהילה הבינלאומית, צריכים להיות שותפים בקביעת חיי היומיום ועתידה הפוליטי של העיר. זאת יעשה מתוך הכרה משותפת בזיקות ההדדיות לעיר ומתוך הבנה כי בכל קונסטלציה פוליטית יחיו זה לצד זה שני עמים בירושלים.

⁶¹ יפעת ראובן, [תוצאות הבחירות בירושלים](#), כל העיר 31/10/18

⁶² יעל פרדיסון, אלכסנדרה לוקש, אטילה שומפלי, [הפלסטיני שרוצה להיות ראש עיריית ירושלים: "אין עיר מאוחדת. אלה שתי ערים שונות"](#), ווינט 6/9/18

⁶³ שמעון כהן, [לפסול מועמד שיוצא נגד המדינה](#), ערוץ 7 6/9/18

⁶⁴ ניר חסון, [תושב מזרח ירושלים שהתכוון לרוץ לראשות העיר הודיע על פרישתו מהמרוץ](#), הארץ 25/9/18